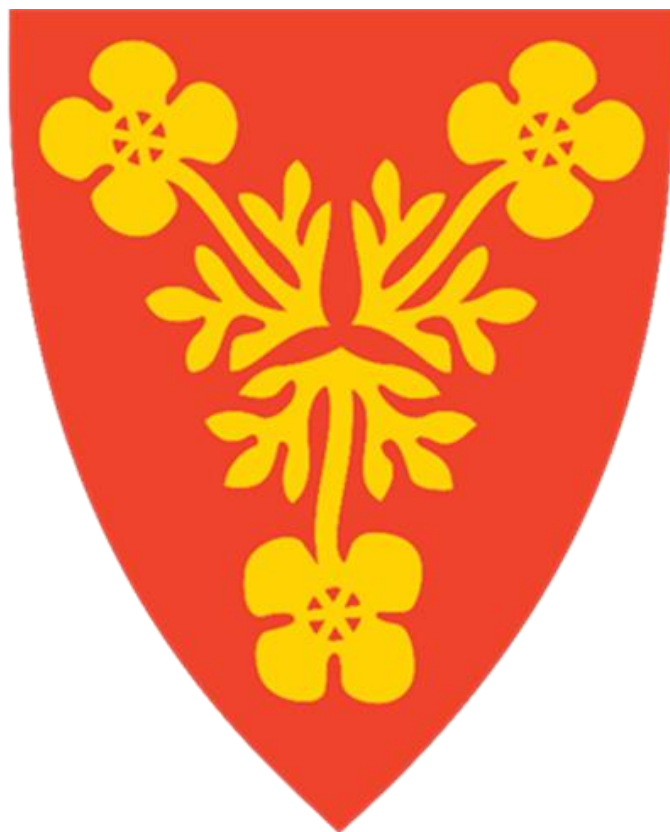

HANDLINGSPLAN MOT VOLD I NÆRE RELASJONER

STORFJORD KOMMUNE

2021 - 2024

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
1.1 Bakgrunn og formål	3
1.2 Målgruppe	3
1.3 Planprosess	4
2. Ulike former for vold	4
2.1 Vold	4
2.2 Vold i nære relasjoner	5
2.3 Fysisk vold	6
2.4 Psykisk vold	6
2.5 Seksuell vold	6
2.6 Latent vold	7
2.7 Materiell vold	7
2.8 Negativ sosial kontroll	7
2.9 Digital vold.....	7
2.10 Æresrelatert vold.....	7
2.11 Økonomisk vold.....	8
2.12 Prostitusjon og menneskehandel.....	8
3. Omfang av vold i nære relasjoner	8
3.1 Nasjonalt omfang.....	8
3.2 Lokalt omfang	8
3.3 Vold i nære relasjoner under COVID-19-pandemien	9
4. Risikofaktorer	10
4.1 For å bli utsatt for vold.....	10
4.2 For å utøve vold.....	10
5. Utsatte grupper	10
5.1 Barn og unge	11
5.2 Kvinner	11
5.3 Eldre (over 65 år).....	11
5.4 Mennesker i aktiv rus.....	12
5.5 Mennesker med nedsatt funksjonsevne eller psykisk utviklingshemming.....	12
5.6 Mennesker med minoritetsbakgrunn.....	12
6. Lovregulerte plikter og rettigheter	13
6.1. Taushetsplikt	13

6.2 Avvergeplikt.....	13
6.3 Meldeplikt til barneverntjenesten	14
6.4 Opplysningsplikt til barneverntjenesten.....	14
6.5 Anmeldelse.....	14
6.6 Privatpersoners plikt til å handle	14
6.7 Barnekonvensjonen.....	14
7. Nasjonale føringer og bestemmelser.	15
7.1 Kommunens ansvar.....	15
7.2 Nasjonale handlingsplaner	15
8. Oversikt over tjenester og hjelpetilbud	16
8.1 Lokale tjenester	16
8.2 Regionale tjenester.....	16
8.3 Nasjonale hjelpetilbud.....	16
9. Nettressurser for ansatte	17
9.1 For deg som jobber med barn og unge.....	17
9.2 For deg som jobber med eldre	18
9.3 For deg som jobber med voksne mennesker med nedsatt funksjonsevne	18
9.4 For deg som jobber med minoritetsspråklige	18
10. Handlingsveiledere	19
10.1 Handlingsveileder barn og unge	20
10.2 Handlingsveileder voksne	22
10.3 Handlingsveileder eldre	24
11. Konkrete tiltak.....	26
10. Kilder	28

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

Vold i nære relasjoner har et betydelig omfang og er et alvorlig samfunns- og folkehelseproblem. Vold i nære relasjoner skaper utrygghet, kan medføre helseskader, tap av velferd og begrenser den enkeltes livsutfoldelse og mulighet for aktiv samfunnsdeltakelse. I regjeringens handlingsplan «Et liv uten vold 2014-2017», oppfordres kommunene til å utarbeide kommunale handlingsplaner for å sikre helhetlig og kontinuerlig arbeid med forebygging, avdekning og oppfølging av vold i nære relasjoner.

Vold i nære relasjoner er ofte skjult for omgivelsene og det er i mange tilfeller vanskelig for voldsutsatte å kontakte politi og hjelpeapparat. Vold i nære relasjoner er straffbart, i strid med grunnleggende menneskerettigheter og kan skape enorme konsekvenser for de involverte og menneskene rundt. Det kreves koordinert og iherdig innsats for å fange opp og hjelpe de som opplever en hverdag fylt av vold, trusler og frykt. Gode rutiner er en forutsetning for å oppnå dette.

Handlingsplanens formål kan oppsummeres i følgende punkter:

- Øke fokus på vold i nære relasjoner som folkehelseproblem
- Forebygge vold i nære relasjoner gjennom tidlig innsats
- Heve kompetansen blant ansatte på å avdekke vold
- Sikre gode og tydelige rutiner gjennom handlingsveiledere og konkrete tiltak
- Gi ansatte og innbyggere i kommunen oversikt over hvor man kan få hjelp
- Bidra til at kommunens innbyggere får større innsikt i temaet

1.2 Målgruppe

Vold i nære relasjoner er et fenomen som rammer mennesker i alle aldre. Målgruppa for handlingsplanen er derfor alle innbyggerne i kommunen, med særlig vektlegging på utsatte grupper. Handlingsplanen har et overveiende forebyggende fokus, men tar i tillegg problemstillinger knyttet til avdekning og oppfølging av vold i betraktning.

Informasjonen i handlingsplanens kunnskapsoversikt er i utgangspunktet rettet mot alle ansatte i førstelinjetjenesten, men er også tilgjengelig for alle innbyggerne i kommunen. Det

kan være foresatte, øvrige familiemedlemmer, venner, medelever, naboer, kolleger, offentlige nettverk, frivillige i foreninger, menigheter eller fritidsarenaer som har en bekymring knyttet til et barn, en ungdom eller en voksen.

1.3 Planprosess

På initiativ fra leder for forebyggende avdeling, ble det i mars 2020 nedsatt en arbeidsgruppe bestående av kommunepsykolog og ungdomskontakt. Planen har i første omgang blitt utarbeidet i arbeidsgruppa, for deretter å bli gjort tilgjengelig for innspill og innflytelse fra relevante tjenester og politiske råd. Dette har vært viktig for å kvalitetssikre planen og bidra til opplevelse av eierskap og ansvar for oppfølging av tiltakene hos tjenestene.

Handlingsplanen har blitt fremlagt for Ungdomsrådet og Råd for eldre og personer med funksjonsnedsettelse til uttalelse og eventuelle innspill. Sluttbehandling blir gjort i Levekårsutvalget.

Følgende tjenester og råd har kommet med innspill: Kommunal rus- og psykisk helsetjeneste, familieveileder Marita Tråsdahl, barnehagestyrer Ingvild Bjørklund, Ungdomsrådet og Rådet for eldre og mennesker med funksjonsnedsettelse.

Figuren under illustrerer prosessen bak utarbeidelsen av handlingsplanen.

2. Ulike former for vold

2.1 Vold

Vold er et omfattende samfunnsproblem, et menneskerettighetsproblem, et demokratisk problem, et likestillingsproblem, et kriminalitetsproblem og et folkehelseproblem. Det finnes flere definisjoner av vold, kjønnsbasert vold og vold i nære relasjoner, basert på internasjonale bestemmelser og organisasjoner.

Voldsbegrepet har tradisjonelt kun omfattet fysisk vold, men har i nyere tid blitt utvidet til å også inkludere andre voldsformer. Verdens helseorganisasjon (WHO) definerer vold som

"forsettlig bruk av, eller trussel om, fysisk makt eller tvang, rettet mot en selv, andre enkeltpersoner, eller en gruppe. For å regnes som vold må handlingen resultere i, eller ha høy sannsynlighet for å resultere i død, fysisk eller psykisk skade, eller mangelfull utvikling." WHO's voldsdefinisjon omfatter i tillegg seksuelle og psykologiske overgrep, og mangel på handling (omsorgssvikt). Man kan derfor si at vold har mange ulike former og uttrykk, og ofte er det glidende overganger mellom de forskjellige voldsformene.

En mye brukt voldsdefinisjon, både i Norge og internasjonalt, er Per Isdals:

“Vold er enhver handling rettet mot en annen person som gjennom denne handling skader, smerter, skremmer eller krenker, får denne personen til å gjøre mot sin vilje eller slutter å gjøre noe den vil” (Per Isdal, 2000)

2.2 Vold i nære relasjoner

Vold i nære relasjoner er vold der voldsutøver og voldsutsatte har en nær relasjon ved at de er knyttet til hverandre gjennom nære familieband, står i avhengighetsforhold til hverandre eller på annen måte betyr mye for hverandre i hverdagen. Straffeloven definerer nære relasjoner på følgende måte:

§ 282. Mishandling i nære relasjoner

Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler

- a) sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer,
- b) sin nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje,
- c) sin slektning i rett oppstigende linje,
- d) noen i sin husstand, eller
- e) noen i sin omsorg

Vold i nære relasjoner kan foregå og utøves på mange måter. I noen relasjoner er volden hverdagslig og tar form i både fysisk vold, sosial kontroll, seksuell vold, trusler og psykisk vold. I andre relasjoner skjer ikke volden daglig, men volden er alltid være til stede som en underliggende trussel. Volden utøves ofte i hjemmet, der en skulle forvente å være trygg.

Et skille går mellom grov, gjentakende og/eller kontrollerende vold på den ene siden, og episodisk vold, som ikke nødvendigvis gjenspeiler et skjevt maktforhold, på den andre siden. All vold utgjør en risiko for skade, men den grove, gjentakende og/eller kontrollerende partnervolden har i seg elementer som ofte får mer dyptgripende konsekvenser for den voldsutsatte. Uansett voldsmønster er enhver voldshendelse en krenkelse for den som rammes, og smerten over å bli utsatt for vold fra en nærstående person kommer tillegg til selve volden.

Mange voldsutsatte er skamfulle og ønsker å skjule volden overfor omgivelsene sine. Den voldsutsatte kan være redd for å ikke bli trodd, redd for at hjelpen ikke finnes, og i tillegg ha ambivalente følelser overfor voldsutøver.

2.3 Fysisk vold

Fysisk vold er all vold som innebærer fysisk kontakt- spark, slag, klype, kloring, biting, risting, lugging og kvelertak. Innesperring, isolasjon, våpenbruk, brennemerking, tortur, drap og angrep med ulike gjenstander er også former for fysisk vold.

2.4 Psykisk vold

Psykisk vold kan være negative eller fiendtlige holdninger eller handlinger, uten bruk av fysisk makt, som gir den utsatte en følelse av frykt, avmakt, skyld, skam, mindreverd, fortvilelse eller en grunnleggende følelse av å ikke være ønsket og elsket. Psykisk vold kan også innebære kontrollering, latterliggjøring, eller isolasjon fra familiemedlemmer og venner.

I parforhold og familier er det normalt å si ting man angrer på, men det defineres som psykisk vold når det blir gjentakende og brukes systematisk som et maktmiddel for å holde den andre nede.

2.5 Seksuell vold

Seksuell vold er alle former for seksuelle krenkelser. Det kan være handlinger eller forsøk på handlinger som innebærer fysisk kontakt som berøring, beføling, slikking, suging og masturbasjon. Seksuell vold innebærer voldtekter og seksuelle overgrep, og handlinger eller forsøk på handlinger uten fysisk kontakt som seksualisert tilsnakk, blotting, fotografering, filming og fremvisning av pornografi.

2.6 Latent vold

Vold som “ligger i lufta”, en spesiell stemning før eller etter en voldsepisode. Latent vold er vold som virker i kraft av sin mulighet. I nære relasjoner hvor det tidligere har forekommet fysisk vold, kan den latente volden utvikle seg til å bli den dominerende voldsformen. Det å ha opplevd vold gjør at en vet at det kan skje igjen. På denne måten kan frykten for ny vold styre alt den voldsutsatte gjør uten at det nødvendigvis foreligger en aktiv trussel.

2.7 Materiell vold

Vold som innebærer knusing, ødeleggelse og kasting av gjenstander, slag i vegger og liknende. Materiell vold er ofte fryktingytende og krenkende for den som blir utsatt for det.

2.8 Negativ sosial kontroll

Vold i form av oppsyn, press, trusler og tvang for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer. Det er vanlig at foreldre setter grenser for sine barn som en del av barneoppdragelsen, men noen ganger settes det helt urimelige begrensninger som kan bryte med den enkeltes rettigheter i henhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov. Det kan handle om valg av venner, kjæreste, seksualliv, kjønnsidentitet eller seksuell orientering. Sosial kontroll kan ramme barn som har bakgrunn fra andre land, men kan eksempelvis også ramme etnisk norske unge som vokser opp i lukkede trossamfunn.

2.9 Digital vold

Vold i form av trusler og trakassering over meldinger, overvåking og kontroll via mobiltelefon eller sosiale medier, eller stygge meldinger og bilder postet på nett. Digital vold kan være rettet mot enkeltpersoner, grupper av personer eller publiseres i full offentlighet. Begrepet innbefatter også trusler, utpressing, trakassering og seksuelle overgrep som følge av kontakt etablert på nett. Videre går deling av private og intime bilder uten samtykke under betegnelsen digital vold.

2.10 Æresrelatert vold

Vold utløst av et behov for å beskytte eller gjenopprette ære innenfor en familie eller en gruppe. Kulturelle momenter som ære, dydighets- og lydighetskrav, patriarki og kollektivism kan være sentrale motiver for volden. Kjønnsløstelse og tvangsekteskap er alvorlige eksempler på slik vold. Volden er typisk strukturelt betinget og kan omhandle ulike former for sosial utstøting, negativ sosial kontroll, isolering, ryktespredning og stigmatisering.

2.11 Økonomisk vold

Økonomisk vold kommer til uttrykk ved at den som utøver vold tar kontroll over økonomien til partneren, slik at partneren forhindres i å ha rådighet over sin egen økonomi.

Konsekvenser er ofte økonomisk underdanighet og avhengighet.

2.12 Prostitusjon og menneskehandel

En form for slaveri hvor en person blir behandlet som en eiendom man kan utnytte til hva man vil, ofte prostitusjon, tiggings, kriminalitet, eller til tvangsarbeid. Den som er utsatt for menneskehandel er i en sårbar situasjon og har få muligheter til å komme seg ut av den.

Hallikvirksomhet er inkludert i dette voldsbegrepet.

3. Omfang av vold i nære relasjoner

3.1 Nasjonalt omfang

Omfangsundersøkelser viser at mellom 75 000 og 150 000 nordmenn årlig utsettes for vold i en nær relasjon (Rasmussen et al. 2012). Dette utgjør mellom 1.4 og 2.8 prosent av befolkningen. Statistisk Sentralbyrås levekårsundersøkelser av nyere dato (2015) viser tilsvarende tall.

Det er imidlertid store mørketall når det gjelder mishandling i familieforhold, siden mange voldsutsatte verken anmelder eller oppsøker hjelpeapparatet. Selv om det har vært en mangedobling av anmeldelser siden innførselen av straffeloven om mishandling i familieforhold i 2014, anslås det at kun 25 prosent av volden blir anmeldt til politiet (Thoresen og Hjemdal 2014).

3.2 Lokalt omfang

Det er i skrivende stund ikke gjort omfangsundersøkelser knyttet til forekomsten av vold i nære relasjoners forekomst i Storfjord kommune. Det er likevel ingen grunn til å tro at nasjonal statistikk ikke er overførbar til kommunen vår. Tabellen på neste side viser etterforskede voldssaker fra og med 2017 til dags dato. Tallene er stabile og kan ikke sies å være spesielt høye. På bakgrunn av det vi vet om forskning på mørketall, kan det likevel ikke utelukkes at den faktiske forekomsten av vold i nære relasjoner er høyere enn det statistikken

gir et bilde av.

	2017	2018	2019	2020
Vold, Nord-Troms	54	64	47	20
Storfjord	5	8	4	-
Vold i nære relasjoner, Nord-Troms	14	23	20	10
Storfjord	2	3	2	-

3.3 Vold i nære relasjoner under COVID-19-pandemien

Mange land har rapportert om økt forekomst av partnervold under koronakrisen, som følge av blant annet isolering og smitteverntiltak. Økonomiske og sosiale kriser fører til økt risiko for vold i familien, noe man så etter finanskrisen i Storbritannia og Spania (Walby et al. 2016; Sanz-Barbero et al. 2015).

Forskning viser at voldsutsatte ofte strekker seg langt for å holde familien i gang, skjerme barna og hjelpe og støtte den voldsutøvende partneren som ofte sliter på ulike måter (Bjørnholt og Helseth 2019). Under koronakrisen har imidlertid mulighetene for å skjerme både barna og seg selv blitt betraktelig mindre. Siden smitteverntiltakene også har ført til at de som lever med vold har måttet være inne med voldsutøveren døgnet rundt, har partnervolden trolig økt.

Koronakrisen er en tid der arbeidsledigheten har økt kraftig, mange har opplevd store bekymringer og usikkerhet på grunn av økonomi, sykdom og helse, og den allmenne bevegelsesfriheten har vært sterkt redusert på grunn av smitteverntiltak. I noen hjem kan det at man har blitt tvunget til å være mye sammen, ført til økt konfliktnivå, aggresjon og vold (Bavel et al. 2020). Blant skadelige effekter av karantene og isolasjon er økt stress, frustrasjon, irritabilitet og sinne (Brooks et al. 2020), i tillegg til at kronisk og langvarig stress kan føre til økt symptomtrykk hos personer med både milde, moderate og alvorlige psykiske lidelser, som angstlidelser, depresjon og personlighetsforstyrrelser. Arbeidsledighet øker risikoen for kriminalitet og voldsutøvelse i befolkningen generelt, og økonomiske nedgangstider øker risikoen for utøvelse av partnervold spesielt (Rege et al. 2019; Walby et al. 2016). I tillegg kan arbeidsledighet og økonomiske nedgangstider føre til økt alkohol- og rusmisbruk, som igjen kan øke risikoen for utøvelse av vold

Helsepersonell som jobber med allerede sårbare familier bør være ekstra oppmerksomme på indikasjoner på familievold, og tidligst mulig sette inn forebyggende tiltak der det trengs.

4. Risikofaktorer

4.1 For å bli utsatt for vold

Vold i nære relasjoner forekommer i alle miljøer og samfunnslag. Det er imidlertid noen risikofaktorer som er assosiert med økt utsatthet og utøvelse av vold:

- Lav inntekt
- Lav sosial status
- Én arbeidsløs forelder, trygdede foreldre, eller svært unge foreldre
- Vokse opp med bare én av de biologiske foreldrene
- Ha foreldre med utfordringer knyttet til psykisk sykdom og/eller rus

4.2 For å utøve vold

I tillegg til faktorene nevnt ovenfor, er det ytterligere risikofaktorer knyttet til økt fare for utøvelse av vold:

- Tidligere fysisk, seksuell eller psykologisk voldsutøvelse mot familiemedlemmer og/eller andre
- Tidligere bruk av våpen eller trussel med våpen
- Utsatt for og/eller levd med vold i familien som barn/ungdom
- Pågående rusmiddelmisbruk
- Mindre alvorlig psykisk lidelse
- Personlighetsproblematikk, sinne, impulsivitet og ustabil atferd
- Det å utsette andre for vold øker sannsynligheten for selv å bli utsatt for vold, og vice versa. Tegn på å være utsatt for vold, kan derfor også innebære at en også utsetter andre for vold.

5. Utsatte grupper

Vold i nære relasjoner kan ikke oppfattes som noe spesifikt for enkelte grupper. Blant befolkningen er det likevel noen mennesker som på bakgrunn av alder, funksjon eller andre sosiale forhold er spesielt utsatte. Disse gruppene har vi gitt en kort beskrivelse av, da det er grupper vi bør være spesielt oppmerksomme på. Det å være spesielt utsatt handler ikke kun

om selve volden, men også om å befinne seg i en særlig sårbar situasjon eller posisjon, eller å ikke bli fanget tilstrekkelig opp av hjelpeapparatet.

5.1 Barn og unge

Barn og unge kan utsettes for vold som en del av oppdragelsen, og de står ofte i et avhengighets- og lojalitetsforhold til den som utsetter volden. Det å bli utsatt for vold direkte, har alvorlige konsekvenser for barnets utvikling. En forekomststudie fra 2016 viste at 21% av alle ungdommer har blitt utsatt for mindre alvorlig vold fra minst en forelder, mens 6% har blitt utsatt for grov vold som innebærer stort skadepotensial (Mossige og Stefansen 2016). Videre viser forskning at det å ha opplevd fysisk mishandling som barn er assosiert med voldsutøvelse som voksen (Askeland, Evang og Heir 2010).

Barn kan også bli utsatt indirekte ved å være vitne for vold mellom foreldrene.

Skadevirkningene av å leve i en familie der det forekommer vold mellom voksne tilsvarer det å bli direkte utsatt for vold (Meld. St. 15 (2012-2013)). Andelen barn som i løpet av sin oppvekst har vært vitne til grov vold mot enten mor eller far 6% (Mossige og Stefansen 2016).

5.2 Kvinner

Kvinner er i langt større utstrekning enn menn utsatt for vold i nære relasjoner. Tidligere utredninger har anslått at minst 20 000 kvinner hvert år blir truet eller slått i Norge, og en fjerdedel av alle drap i Norge begås av offerets partner. Videre viser undersøkelser at kvinner utsatt for vold i nære relasjoner i liten grad søker kontakt med det offentlige hjelpeapparatet (Thoresen og Hjemdal 2014).

NIBR (Norsk institutt for by - og regionforskning) gjennomførte en landsomfattende undersøkelse i 2005 som viste at om lag 9% av kvinner over 15 år har vært utsatt for grov vold av sin nåværende eller tidligere partner. Nesten 30% av de voldsutsatte kvinnene oppgir å ha fått fysiske skader som brudd, kuttskader, hjernerystelse og blåmerker. Mange utvikler i tillegg depresjon, angst, symptomer på posttraumatisk stresslidelse (PTSD), og selvmordstanker underveis og i etterkant av volden.

5.3 Eldre (over 65 år)

Vold og overgrep mot eldre er et skjult samfunnsproblem. Nasjonale undersøkelser viser at samlet forekomst av vold og overgrep mot hjemmeboende personer over 65 år, er mellom 6,8 og 9,2 % (NKVTS 2017). Overgrepformen kan være fysisk, psykisk, seksuell eller

økonomisk. Det foreligger ingen signifikante forskjeller mellom kjønnene. Det er bare en liten del av overgrepene som registreres av politi og hjelpeapparatet (Thoresen og Hjemdal 2014).

Nye studier publisert av forskere ved NTNU viser også at vold mot eldre fra ansatte og andre beboere på sykehjem er et relativt vanlig fenomen (Botngård et al. 2020). Når det gjelder vold mot beboere utøvd av ansatte er psykologisk neglisjering vanligste voldsform, mens vold mellom beboere hovedsakelig dreier seg om verbal og fysisk aggresjon.

5.4 Mennesker i aktiv rus

Rusmiljøet er belastet med en økt risiko for vold, og halvparten av alle drap i Norge blir begått av rusede personer. Denne gruppen mennesker møter ofte fordommer i samfunnet og noen ganger også fra hjelpeapparatet.

Spesielt kvinner i aktiv rus har en høyere risiko for å bli utsatt for vold enn andre kvinner. En kartlegging av voldserfaringer blant personer under behandling for rusavhengighet ble gjennomført av ATV og Tyrilistiftelsen i 2010. Denne undersøkelsen viste at 21 av 26 kvinner hadde vært utsatt for vold i en nær relasjon. For 16 av kvinnene var voldsutøverer nåværende eller tidligere partner. I tillegg hadde flere opplevd seksuell, psykisk og/eller fysisk vold i sin oppvekst. Flere hadde forsøkt å ta sitt eget liv, og/eller vært innlagt på psykiatrisk sykehus.

5.5 Mennesker med nedsatt funksjonsevne eller psykisk utviklingshemming

Mennesker med funksjonsnedsettelse eller psykisk utviklingshemming har andre forutsetninger for å forsvare seg og fortelle om vold og overgrep, og utgjør derfor en utsatt gruppe. Dette gjelder spesielt barn og unge, som ifølge både norske og utenlandske studier oftere utsatt for vold enn funksjonsfriske barn (Holt et al. 2017). Jenter er dessuten mer utsatt enn gutter (ibid).

5.6 Mennesker med minoritetsbakgrunn

Innvandringen til Norge har brakt med seg andre religiøse og kulturelle skikker enn vi har vært vant med. De fleste innretter seg etter det norske samfunnets lover, regler og verdier når de kommer hit. Noen jenter og gutter vokser derimot opp i Norge uten frihet til selv å bestemme over sitt eget liv, sin egen kropp eller hvem de skal gifte seg med. I noen samfunn blir kvinner sett på som annenrangs borgere og utsatt for vold, overgrep og sosial kontroll (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017-2020).

Innvandrere som gifter seg med nordmenn kan også tenkes å være en utsatt gruppe. Mangel på språk, sosialt nettverk og kunnskap om rettigheter kan gjøre det vanskelig for de å komme ut av en voldssituasjon. Noen kommer fra kulturer hvor oppdragelsesmetoder og sanksjonssystemer er basert på vold, og har derfor en annen forståelse av hva som er lov og ikke.

Tvangsekteskap og kjønnslemlestelse forekommer i en begrenset del av befolkningen med innvandrerbakgrunn. Det finnes en egen nasjonal handlingsplan rettet mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.

Forskning viser at samiske kvinner er mer utsatt for vold i nære relasjoner enn øvrige kvinner i befolkningen (Eriksen et al., 2015). Dette gjelder spesielt vold opplevd i barndommen. Videre kan forestillinger om å bli utsatt for ganning være en stor psykologisk og sosial belastning for de som rammes, og noen forskere mener ganning bør defineres og som psykisk vold.

6. Lovregulerte plikter og rettigheter

Følgende bestemmelser og plikter gjelder alle som jobber som helsepersonell, i barnehage, skole, SFO eller andre forvaltningsorganer.

6.1. Taushetsplikt

Taushetsplikten skal hindre at opplysninger om noens personlige forhold blir kjent for uvedkommende. Taushetsplikten er forankret i forvaltningsloven §13 og er et helt grunnleggende premiss for å skape tillit mellom privatpersoner og offentlige tjenester. I tillegg er enkelte profesjoner og faggrupper underlagt en særskilt taushetsplikt i ulike særlover. Taushetsplikten skal imidlertid ikke være til hinder for å melde fra til myndighetene når det er mistanke om at et barn utsettes for vold eller seksuelle overgrep.

For å kunne drøfte en konkret sak med andre instanser, kreves det som hovedregel et informert samtykke fra tjenestemottakeren det gjelder. Om dette ikke er mulig, er likevel ikke taushetsplikten til hinder for at tjenesteapparatet kan drøfte en sak anonymt (det gis da ingen opplysninger som er egnet til å identifisere konkret sak eller person).

6.2 Avvergeplikt

Avvergeplikten er hjemlet i straffeloven §196 og innebærer en plikt til å avverge straffbare handlinger ved å melde fra til politiet. Avvergeplikten opphever taushetsplikten og utløses

når det fremstår som sikkert eller overveiende sannsynlig at en straffbar handling vil bli begått. Denne plikten gjelder ikke bare for offentlige tjenestemenn, men også privatpersoner.

6.3 Meldeplikt til barneverntjenesten

Alle offentlige instanser har plikt til å melde til barneverntjenesten ved mistanke om at barn utsettes for omsorgssvikt. Meldeplikten opphever taushetsplikten. Tjenestens egne rutiner skal følges når bekymringsmelding sendes barnevernet.

6.4 Opplysningsplikt til barneverntjenesten

Opplysningsplikten til barneverntjenesten omfatter både en plikt til å melde fra på eget initiativ og til å gi opplysninger ved pålegg fra barneverntjenesten. I saker hvor det foreligger mistanke om at et barn blir utsatt for vold eller er vitne til vold i familien, er det barneverntjenesten eller politiet som vurderer om og når omsorgspersoner skal informeres.

6.5 Anmeldelse

Vold i nære relasjoner er undergitt ubetinget offentlig påtale, og politiet bør i størst mulig grad ta ansvaret for at anmeldelse blir skrevet. Det er i slike saker ikke nødvendig for en fornærmet å anmelde det straffbare forholdet selv. Politiet kan på selvstendig grunnlag iverksette etterforskning når de er kjent med at noen er utsatt for vold i nære relasjoner.

6.6 Privatpersoners plikt til å handle

Alle har en moralsk forpliktelse til å handle dersom man mistenker at noen er utsatt for vold eller seksuelle overgrep. Privatpersoner kan melde bekymring anonymt til barnevernet og er ikke bundet av samme regelverk som en offentlig ansatt. Som tidligere nevnt er derimot avvergeplikten lik for alle.

6.7 Barnekonvensjonen

FNs barnekonvensjon er en internasjonal avtale som gir barn og unge under 18 år et særskilt menneskerettighetsvern. Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. Barnekonvensjonen i sin helhet kan leses på blant annet Barneombudets nettsider.

7. Nasjonale føringer og bestemmelser.

7.1 Kommunens ansvar

Helse- og omsorgstjenesteloven pålegger kommunen et overordnet ansvar for at personer som oppholder seg i kommunen tilbys nødvendige helse- og omsorgstjenester. I 2018 ble det vedtatt en ny bestemmelse i § 3-3 som tydeliggjør kommunens ansvar for å forebygge, avdekke og avverge vold og seksuelle overgrep. Denne bestemmelsen har følgende ordlyd:

3-3 a. Kommunens ansvar for å forebygge, avdekke og avverge vold og seksuelle overgrep

Kommunen skal ha særlig oppmerksomhet rettet mot at pasienter og brukere kan være utsatt for, eller kan stå i fare for å bli utsatt for, vold eller seksuelle overgrep. Kommunen skal legge til rette for at helse- og omsorgstjenesten blir i stand til å forebygge, avdekke og avverge vold og seksuelle overgrep.

For å følge opp den nye lovbestemmelsen oppfordrer Helsedirektoratet kommuner som i dag ikke har en plan for arbeidet med vold i nære relasjoner, til å utarbeide det. Planen bør tydeliggjøre hvordan kommunen skal ivareta og følge opp sitt ansvar for vold og overgrep.

7.2 Nasjonale handlingsplaner

Arbeidet med å forebygge, avdekke og sette inn tiltak mot vold i nære relasjoner styres av flere nasjonale føringer, både i lovverk, handlingsplaner og forskrifter. Her er noen aktuelle føringer det er viktig å kjenne til:

- «Et liv uten vold» - Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017
- «Retten til å bestemme over eget liv» - Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnglemløstelse 2017-2020
- Regjeringens opptrappingsplan mot vold og overgrep 2017-2021
- Regjeringens strategiplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom, Barndommen kommer ikke i reprise 2014–2017
- Regjeringens handlingsplan mot voldtekt, 2012-2014

8. Oversikt over tjenester og hjelpetilbud

Under gis en kort liste med kontaktinformasjon til relevante tjenester og hjelpetilbud. Utfyllende informasjon om de respektive tjenestene og hjelpetilbudene er tilgjengelig på internett.

8.1 Lokale tjenester

- Legevakt 116 117
- Storfjord legesenter (sentralbord) 77 21 29 00
- Politi
 - Sentralbord 02800
 - Nødnummer 112
- Barnevern
 - Barnevernleder i Storfjord 40 02 88 48
 - Barnevernvakta i Tromsø 95 19 52 40
- NAV Balsfjord-Storfjord 55 55 33 33
- Kommunepsykolog 40 02 88 57
- Helsesykepleier 98 28 91 67
- Psykisk helse- og rustjeneste (tjenesteleder) 40 02 88 69

8.2 Regionale tjenester

- Familievernkontoret i Tromsø 46 61 56 20
- Senter for psykisk helse og rusbehandling Tromsø, Storsteinnes (DPS) 77 75 45 00
- Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk, Tromsø (BUP) 77 75 57 01
- Støttesenteret mot incest og seksuelle overgrep, Troms (SMISO) 77 65 20 44
- Krisesenteret for Tromsø og omegn 77 61 10 60
- Konfliktrådet i Troms 22 03 26 02
- Alternativ til vold Tromsø (ATV) 77 28 11 60
- Statens Barnehus Tromsø 77 79 74 40

8.3 Nasjonale hjelpetilbud

- Politiets støttesenter for kriminalitetsutsatte 80 04 00 08
- Alarmtelefonen for barn og unge 116 111
- Stine Sofies Stiftelse 37 29 40 90

- Vern for eldre (VFE) 80 03 01 96.
- Mannstelefonen (Ressurssenter for menn) 22 34 09 60
- Røde Kors-telefonen 81 55 52 01

9. Nettressurser for ansatte

Det finnes en rekke nettbaserte verktøy og ressurser som kan benyttes i arbeidet mot vold i nære relasjoner. De er ikke tatt med som direkte tiltak handlingsplanens tiltaksliste, men de kan hjelpe kommunens tjenester med å gjennomføre tiltakene og gi et helhetlig tilbud.

- Regionalt senter mot vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS Nord) - <https://rvtsnord.no/>
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) - <https://www.nkvts.no/>
- Politiets informasjonsside om vold i nære relasjoner - <https://www.politiet.no/rad/vold-i-naere-relasjoner/er-du-utsatt-for-vold/>
- Nasjonal veiviser til hjelpetilbud, informasjon og kunnskap om vold og overgrep - <https://dinutvei.no/>
- Barne- ungdoms- og familiedirektoratets informasjonsside om vold og overgrep <https://bufdir.no/vold/>

9.1 For deg som jobber med barn og unge

- **Jegvilvite.no** - Først og fremst informasjon tilpasset barn, men under fanen for voksne får du enkle tips og råd om hvordan du på best mulig måte kan snakke med barn om vanskelige ting.
- **Rettil.no** er utviklet av RVTS og er et oversiktsverktøy for deg som møter barn og unge som kan være utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse. Den inneholder artikler, oppdaterte definisjoner og fenomenbeskrivelser, samt konkrete råd og refleksjonsspørsmål. Her finner du også en oversikt over viktige deler av hjelpeapparatet og referanser til aktuell faglitteratur.
- **Jegvet.no** - Voldsforbyggende og livsmestrende opplæringsverktøy for barnehage og skole.
- **Kunnskapsgrunnlag – Metoder for tidlig identifisering av risiko hos barn og unge.** finnes på Helsedirektoratets nettsider.

- **Informasjonsfilm for barn om overgrep mot barn.** Utarbeidet av RVTS
<https://www.rvtsvest.no/barn-ma-vite-informasjonsfilm-om-overgrep/>
- **Ikke greit.** Informasjonsbrosjyre med tips og råd til ungdom 13-18 år med tips og råd til hva de kan gjøre hvis de selv eller andre blir utsatt for hatprat. Utarbeidet av Bufdir.
- **Kroppen min eier jeg.** Tegnefilmer om kropp, grenser og seksuelle overgrep på NRK Super <http://www.kroppenmineierjeg.no/>
- **SNAKKE** er et opplæringsprogram for deg som arbeider med å snakke med barn og unge. Utarbeidet av RVTS. Her kan du øve og trene på å avklare hvordan barnet har det. Tilgjengelig på Snakkemedbarn.no

9.2 For deg som jobber med eldre

- **Vern for eldre (VFE).** Informasjonsside og e-læringsprogram for deg som jobber med eldre.
 - Nettressurs med fokus på hjemmeboende eldre vernforeldre.no/info/
 - Nettressurs med fokus på eldre i institusjon vernforeldre.no/institusjon/
- **Usynlige overgrep.** Brosjyre om Krisesenterets tilbud for alle som møter eldre sitt arbeid
https://www.krisesenter.com/backup240616/filer/pdf/brosjyrer/vold_mot_eldre.pdf
- **NKVTS voldsveileder.** <https://voldsveileder.nkvts.no/vold-og-overgrep-mot-voksne-og-eldre/>

9.3 For deg som jobber med voksne mennesker med nedsatt funksjonsevne

- **Seksuelle overgrep mot voksne personer med utviklingshemming.** Retningslinjer og veiledere utarbeidet av Bufdir
https://bufdir.no/Nedsatt_funksjonsevne/Retningslinjer_seksuelle_overgrep_utviklingshemmede/
- **Den tause volden.** Krisesentersekretariatets brosjyre om vold mot mennesker med nedsatt funksjonsevne. <http://www.krisesenter.com/den-tause-volden/>

9.4 For deg som jobber med minoritetspråklige

- **Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll.**

[https://bufdir.no/vold/Krisesentre incestsentre og botilbud for utsatt ungdom/Tvangsekteskap og kjonnslmlestelse/](https://bufdir.no/vold/Krisesentre_incestsentre_og_botilbud_for_utsatt_ungdom/Tvangsekteskap_og_kjonnslmlestelse/)

- Kunnskapsoversikt om negativ sosial kontroll og tvangsekteskap. Utarbeidet av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet <https://www.imdi.no/om-integrering-i-norge/kunnskapsoversikt/negativ-sosial-kontroll-og-tvangsekteskap/>
- Dinutvei.no har informasjon på mange språk <https://dikutvei.no/languages>
- Tvangsekteskap og æresrelatert vold – Informasjonsside utarbeidet av Bufdir [https://bufdir.no/vold/Tvangsekteskap og aeresrelatert vold/?utm_campaign=temadomener&utm_medium=redirect&utm_source=tvangsekteskap.no&utm_content=tvangsekteskap.no](https://bufdir.no/vold/Tvangsekteskap_og_aeresrelatert_vold/?utm_campaign=temadomener&utm_medium=redirect&utm_source=tvangsekteskap.no&utm_content=tvangsekteskap.no)

10. Handlingsveiledere

De neste sidene inneholder ulike handlingsveiledere som kan brukes ved mistanke om vold i nære relasjoner. Hvilken handlingsveileder man bør bruke, er avhengig av om mistanken dreier seg om vold mot barn, voksne eller eldre. Mange ansatte kan oppleve det som vanskelig å spørre om vold og seksuelle overgrep, spesielt hvis man er usikker. Mange kan også vegre seg for å spørre hvis man ikke vet hva man gjør med svaret. Handlingsveilederne er ment å støtte opp ansatte i slike situasjoner, og består av punktene *se*, *spør*, *avklar* og *handle*. Det er i tillegg listet opp relevante telefonnummer for å drøfte problemstillinger, men også i akutte situasjoner som krever øyeblikkelig handling.

10.1 Handlingsveileder barn og unge

Hva gjør jeg VED MISTANKE OM VOLD OG SEKSUELLE OVERGREP MOT BARN?

- for deg som jobber med barn, er offentlig ansatt eller nabo

SE

- Blåmerker, gjerne flere steder på kroppen
- Brann- og kuttskader
- Svimmelhet
- Søvn og spiseproblemer
- Vondt i magen
- Uro og irritabilitet
- Tristhet og tilbaketrekking
- Utagerende eller «pleasende» atferd
- Reaksjoner ved berøring
- Sårhet, smerter i underliv
- Gjentatte urinveisinfeksjoner, utflod, blod
- Seksualisert atferd
- Selvskadning
- Hyppige legebesøk og innleggelse på sykehus (med diffuse symptomer)

SPØR

Prøv å spørre om hva som har skjedd, mens du samtidig ivaretar barnet. Bruk barnets egne ord, vær nysgjerrig og utforskende i spørsmålene. Det holder at du avdekker vold – du trenger ikke la barnet gå inn i mye detaljer.

Start gjerne med:

- *Jeg har lagt merke til at...*
- Beskriv så det du ser:
 - *du ofte har vondt i magen*
 - *du virker trøtt/trist*
 - *du har blåmerker på armen.*

Tips!

- Gjenta det barnet sier.
- Still åpne spørsmål (ikke ledende)
- Bruk støttestord som *hmm...*, *ja, fortell, fortell mer*
- Spør gjerne flere ganger, si: *Jeg er her og kom innom hvis du vil snakke med meg.*
- Avtal et nytt møte med barnet.

Volden kan ha mange ansikter – den kan være fysisk, psykisk, seksuell, eller handle om omsorgssvikt. Den kan også handle om frykt for ny vold eller for at ting blir ødelagt.

Følg intuisjonen din!

Vold og overgrep kan skje i alle familier, uavhengig av sosial bakgrunn.

Prøv å se bak fasaden!

Husk: Å være vitne til vold har like alvorlig effekt på barn som å selv bli utsatt for vold

AVKLAR

Et barn kan fortelle om hendelser hjemme litt plutselig, for eksempel i en samlingsstund, i friminutt osv. Inviter da barnet til samtale:

- *Da du sa det ... tidligere i dag, hva mente du da?*
- *Jeg har ikke vært der, fortell så godt du kan...*
- *Hva skjer videre da?*
- *Du har fortalt meg om ...*

Utvis varsomhet og ikke spør for detaljert, det er politiet eller barnehusene som foretar avhør av barnet og ønsker være den første som spør barnet om detaljene. Få barnet til å fortelle åpent!

Når barnet er ferdig med sin fortelling, bekreft det barnet har sagt, og tydeliggjør at det hun/han har sagt er viktig. **Ikke lov barnet at du ikke skal si det til noen.** Forklar at du må snakke med noen andre voksne om det barnet har fortalt.

HVA GJØR DU?

- Noter ned det som barnet har fortalt, så ordrett som mulig. Dokumentasjon er viktig, skriv "mor sier...", "barnet forteller..."
- Du kan drøfte saken anonymt med barnevern, krise-senter, politi eller konsultasjonsteamet
- Drøft gjerne den konkrete saken med leder og/eller kollega, der dere sammen legger en plan over hvem som gjør hva på hvilket tidspunkt (akutte tiltak, bekymringsmelding, henviser til hjelpeapparat).
- **NB!** Ved mistanke om vold og overgrep mot barn skal **IKKE** foresatte kontaktes, unntatt er de tilfellene der foresatte ikke er mistenkt.

HANDLE

AKUTT

Når du har grunn til å tro at barn utsettes for vold eller overgrep eller kommer til å bli utsatt for det, har du avvergeplikt.

- ved fysiske skader
- ved symptomer etter psykisk vold
- ved alvorlige trusler
- ved mistanke om seksuelle overgrep
- når barnet viser redsel for å gå hjem
- når barnet blir hentet av ruset foreldre
- ved mistanke om nært forestående/ gjennomført kjønnslemlestelse eller tvangsekteskap

- Varsle politiet umiddelbart.
- Varsle Barnevernet / barnevernvakta samtidig

Ved synlige skader, ta gjerne bilder. Vurder om barnet skal til lege for å sikre bevis.

Din plikt er selve varslingen. Politiet vil etterforske og sørge for avhør ved barnehusene.

NB! Ved mistanke om vold og overgrep mot barn, skal **IKKE** foresatte kontaktes, unntatt de tilfellene der foresatte ikke er mistenkt.

Vær oppmerksom på at faktorer som samlivsbrudd, arbeidsledighet, sykdom, trygd og rusmisbruk i familien kan bety økt risiko for alvorlig vold.

AVVERGEPLIKT

Alle har en personlig plikt til å anmelde eller på annen måte avverge og hindre straffbare forhold. Avvergeplikten (§ 196) inntreffer ved straffbare forhold og er et personlig ansvar, uten hensyn til taushetsplikten.

HVA GJØR DU VED MISTANKE OM AT ET BARN ER VITNE TIL VOLD ELLER UTSETTES FOR VOLD ELLER SEKSUELLE OVERGREP?

Bekyringsmelding sendes til barnevernet

Den skal inneholde: Personalia, årsaken til bekymring, beskrivelse av hva du har sett, hørt, observert, og når. Oppgi kontaktperson og hva som allerede er gjort.

Meldingen sendes i samarbeid med leder. Hvis leder motsetter seg å signere, har du et selvstendig ansvar for å sende meldingen med din underskrift.

Barnevernet gir melderens tilbakemelding når melding er mottatt og undersøkelsen er avsluttet. Som venn eller nabo får du kun vite om meldingen er mottatt.

Husk!

Du skal kun melde fra om din bekymring. Det er barnevernet som undersøker saken og avgjør videre tiltak.

Anonyme drøftinger

Er du usikker? Ring barnevernet for å drøfte saken anonymt. Møter du barn gjennom jobben din kan du også kontakte Konsultasjonsteamet i Agder for å diskutere bekymringen din med fagpersoner.

MELDEPLIKT

Du har en selvstendig plikt til å melde fra til barnevernet ved mistanke om vold.

HVIS SAKEN ER HENLAGT, MEN VOLDEN FORTSETTER?

Ny melding til barnevernet

Meld forholdet på nytt til barnevernet, som i mellomtiden kan ha mottatt flere bekyringsmeldinger.

Informasjon om hjelpetilbudene til hjemmet

Gi elever og foreldre informasjon om vold i nære relasjoner og hjelpetilbudene. Send med brosjyrer hjem eller del ut på foreldremøter.

VIKTIGE TELEFONNUMMER I STORFJORD – AKUTT

- Politit: 02800
- Barnevernleder: 40 02 88 48 (dagtid)
- Barnevernvakta: 95 19 52 40
- Tromsø Krisesenter: 77 61 10 60 (døgnapen telefon)
- Overgrepsmottaket i Tromsø: 77 62 80 00 (over 14 år)

SAMTALE, RÅD, VEILEDNING på dagtid

- Helseesykepleier: 98 28 91 67
- Kommunepsykolog: 40 02 88 57
- Familievernkontoret: 46 61 56 20
- Konsultasjonsteamet: 77 79 74 40 (onsdager 1215-1530)
- Solbakken familiesenter: 46 61 53 70
- Tromsø Krisesenter: 77 61 10 60 (døgnapen telefon)

Handlingsveilederen er en del av Storfjord kommunes *Handlingsplan mot vold i nære relasjoner*. Innholdet er gjengitt med *Grimstad kommunes tillatelse*.

10.2 Handlingsveileder voksne

Hva gjør jeg VED MISTANKE OM VOLD I NÆRE RELASJONER MOT VOKSNE?

- for deg som jobber med voksne, er offentlig ansatt, venn eller nabo

SE

- Sår og blåmerker
- Brann- og kuttskader
- Selvskading
- Svimmelhet
- Konsentrasjonsproblemer
- Søvn- og spiseproblemer
- Uro og utagerende atferd
- Unnvikenheter
- Nedstemthet, isolasjon
- Irritabilitet
- Avtaler endres ofte
- Personen motsetter seg hjelp som krever innsyn i familien
- Partner er ofte med på avtalene
- Hyppige legebesøk med diffuse symptomer
- Reaksjoner ved berøring
- Bruk av rusmidler

Volden kan ha mange ansikter – den kan være fysisk, psykisk, seksuell, økonomisk eller handle om omsorgssvikt.
Følg intuisjonen din!

SPØR

Prøv å få til en dialog slik at volden erkjennes.

Start gjerne med:

- Jeg har lagt merke til at...

Beskriv så det du ser:

- Det virker som du ofte er mye borte fra jobb.
- Du virker å oppføre deg annerledes
- Du virker sliten.
- Du har blåmerker på armen.

Fortsett med:

- Dette gjelder kanskje ikke deg, men min erfaring er at mange som ikke har det så greit hjemme kan få sårne plager.
- Hva tenker du om det?
- Hvordan har du det hjemme?

Tips!

- Prøv å unngå å bruke ordet vold
- Still åpne spørsmål (ikke ledende)
- Benytt aktiv lytting, som *hmm... fortell mer om det... beskriv, hva gjorde du, hvor var du, hvordan opplevdes det osv.*
- Gjenta nøkkelord i det som blir sagt
- Unngå vurderinger av det som har skjedd som *oi, så forferdelig osv*

AVKLAR

Hvordan artet volden seg?

- Slag, trusler, seksuell tvang
- Lugget, brent, ydmyket eller latterliggjort
- Manglende råderett over egne penger
- Nektet kontakt med familie og venner
- Ødelegger ting vedkommende er glad i
- Kjøledyr som mishandles
- Tvangsekteskap, kjønnsmlestelse

Hvor alvorlig er volden?

- Når skjedde dette siste gang?
- Beskriv hva som skjedde.
- Er du redd noe skal skje fremover?
- Er det fare for liv og helse for deg selv eller barna dine?
- Har du tidligere vært i kontakt med politiet eller krisesenter?

Risikofaktorer

Samlivsbrudd, tidligere voldsepisoder, tilgang til våpen, arbeidsledighet, økonomiske vansker, sykdom og rusavhengighet kan bety økt risiko for grov vold og partnerdrap.
Politi og krisesenter bør kontaktes.

- Be den voldsutsatte skrive ned hva som har skjedd og skjær, med angivelse av tid og sted.

Handlingsveilederen er en del av Storjord kommunes Handlingsplan mot vold i nære relasjoner.
Innholdet er gjengitt med tillatelse fra Grimstad kommune.

HANDLE

AKUTTE SITUASJONER

Ved alvorlige trusler eller fysiske skader etter vold og overgrep:

- Ring politiet for å forhindre nye akutte overgrep! Fortell hva du har sett og hvorfor du er redd for nye overgrep (avvergeplikten). Den voldsutsatte kan anmelde overgrepet eller politiet kan ta ut offentlig påtale.
- Ved mistanke om voldtekt kontaktes **Overgrepsmottaket i Tromsø** eller **Legevakta på Oteren/Storsteinnes** for undersøkelse og sporsikring. Unngå kroppsvask før undersøkelsen.
- Tilby den voldsutsatte å ta kontakt med **Tromsø Kriresenter**.

HVA GJØR DU?

Målet er å motivere den voldsutsatte til å kontakte hjelpeapparatet.

- **Anonyme drøftinger**
Er du usikker på hva du skal gjøre, kan du drøfte saken anonymt med krisenteret eller politi. Ring og avtal en time for en samtale med fagpersoner på krisesenteret.
- **Informasjon om hjelpetilbudet til den voldsutsatte**
Hjelp den voldsutsatte med å finne informasjon om hjelpeapparatet!

OBS! Har barn vært vitne til volden?

Send bekymringsmelding til barnevernet. Å være vitne til vold har like alvorlig effekt for barn som å sely bli utsatt for vold.

- **Veiledningssamtale på krisesenteret**
Inviter den voldsutsatte med til en samtale på krisesenteret. Krisenteret kan hjelpe til med å vurdere sikkerheten, om forholdet skal anmeldes og gir råd og veiledning om veien videre for å stoppe volden.

Ikke alle trenger bo på krisesenteret. Voldsutsatte kan få jevnlig veiledningssamtaler i en vanskelig fase.

Du kan også som ansatt i hjelpeapparatet invitere krisesenteret med i møte med den voldsutsatte.

AVVERGEPLIKT

Alle har en personlig plikt til å anmelde eller på annen måte avverge og hindre straffbare forhold.

Avvergeplikten (§ 196) inntreffer ved straffbare forhold og er et personlig ansvar, uten hensyn til taushetsplikten.

AKUTT – DØGNÅPNE VAKTTELEFONER

- Politi: 02800
- Tromsø krisesenter: 77 61 10 60
- Overgrepsmottaket i Tromsø: 77 62 80 00 (over 14 år)
- Legevakta på Oteren/Storsteinnes: 116 117

SAMTALER, RÅD OG VEILEDNING dagtid

- Familievernkontoret i Tromsø: 46 61 56 20
- Alternativ til vold Tromsø: 77 28 11 60
- Tromsø Kriresenter: 77 61 10 60 (døgntelefon)
- Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse: 47 80 90 50
- Barnevernleder: 40 02 88 48
- Kommunepsykolog: 40 02 88 57

Mer info finner du på nasjonal veiviser www.dinut.vei.no

10.3 Handlingsveileder eldre

Hva gjør jeg VED MISTANKE OM VOLD OG SEKSUELLE OVERGREP MOT ELDRER?

- for deg som jobber med eldre, er offentlig ansatt, pårørende eller nabo

SE

- Depresjon, forvirring, angst og søvn-mangel
- Spiseproblem og vekttap
- Vannskjøtsel av seg selv
- Sprikende forklaringer på hendelser
- Fall og benbrudd
- Økt etterspørsel etter medisiner
- Sosial isolasjon
- Merker på kroppen og klærne
- Endring i økonomi
- Uvanlig pengebruk
- Endring av testamenterte
- Mangler eiendeler og verdisaker
- Hjelpeløshet og resignasjon
- Unngår kontakt med omsorgsgiver

Vold og overgrep mot eldre er enkeltstående handling, gjentatte handlinger eller mangel på riktige handlinger som forårsaker skade, nød eller lidelse hos en eldre person. Overgrep skjer i et forhold hvor det i utgangspunktet er en forventning om tillit.

Handlingene kan være fysiske vold, seksuelle og psykiske overgrep, økonomiske, strukturelle eller materielle overgrep samt omsorgssvikt. Voldsutøver kan være ektefelle/samboer, voksne, barn, svigerbarn, barne- barn, andre slektninger, nære personer, naboer, venner, institusjoner eller helsepersonell.

SPØR

Prøv å spørre om hva som har skjedd, samtidig som den eldre personen opplever seg ivare tatt av deg. Prøv å bruke den eldre sine egne ord, og vær nysgjerrig og utforskende i spørsmålene.

Start gjerne med:

- *Jeg har lagt merke til at...*

Beskriv så det du ser:

- *Har du opplevd krenkelser og trusler som mange eldre opplever?*
- *Er du redd for eller plaget av noen du kjenner godt?*
- *Har noen begrenset deg i kontakt med*
 - *andre?*
- *Bestemmer du over egne penger?*
- *Hva skjer når du og den som hjelper deg er uenige?*
- *Har noen presset deg til å gjøre noe du ikke vil?*
- *Har noen hindret deg i å få nødvendig hjelp?*
- *Føler du deg trygg i eget hjem?*

Tips!

- Prøv å unngå å bruke ordet vold
- Still åpne spørsmål (ikke ledende)
- Benytt aktiv lytting, som hmm..., fortell mer om det..., beskriv, hva skjedde, hva gjorde du, hvor var du, hvordan opplevdes det osv.?
- Gjenta det som du opplever er nøkkelord i det som blir sagt
- Unngå vurderinger som kan være til belastning for den eldre som oi, så forferdelig osv.

AVKLAR

Veldig ofte vil oppførselen til en eldre person, selv om de er forvirret, fortelle deg at noe er galt. Selv med demens kan folk ofte gjøre følelser kjent, hvis du tar deg tid til å lytte, observere og være oppmerksom. Der er kapasiteten til å tro den eldre personen, uten å se hva som skjer, som vil øke potensialet for å oppdage og reagere på det når det skjer.

Hvordan arter volden seg?

- Kutt, snøringer, punktsjonssår, åpne sår, blåmerker, velter, misfarging, svarte øyne, brannskader og brudd på hodeskallen.
- Hjelpeløshet – nøling med å snakke åpent.
- Forvirring eller desorientering. Uforklarlig frykt.
- Underernært eller dehydrert.
- Ubehandlet medisinsk tilstand eller over-, underdosering av medisiner.
- Uventet venerisk sykdom eller kjønnsinfeksjoner.
- Isolert fra venner og familie av omsorgsperson(er).

Hvor alvorlig er volden?

- *Når skjedde dette siste gang?*
- *Fortell hva som skjedde*
- *Er det noe du er redd for skal skje igjen eller noe som plager deg?*
- *Er du redd for dit liv eller for andre mennesker?*
- *Har du tidligere fortalt andre om dette eller tidligere fått hjelp for dette?*

HANDLE

Overgrep og vold mot eldre skjer helst i den private sfæren, og utøveren er som regel en person som står vedkommende nær, og ofte er den eldre avhengig av overgriperen. Vold mot eldre skjer gjerne i eget hjem, på besøk hos slektninger, på sykehus og institusjoner. Overgrep blir ofte forbundet med skyld og skam og kan være vanskelig å snakke om.

Hvis du mistenker seksuelle overgrep, må du IKKE vaske den eldre personen eller klærne. IKKE la tiden gå forbi mens du tenker på handlingsforløpet. Ring politiet med en gang da de er eksperter og vil ha ferdighetene, kompetansen og utstyret til å gå riktig og sensitivt frem.

AKUTT

Det er forskjell mellom et valgt mønster av atferd fra en eldre person, og handlinger fra andre som forårsaker en forverring av en eldre persons omstendigheter og tilstand. Hvis du er bekymret for eller har grunn til å tro om alvorlige trusler eller fysiske skader om vold og overgrep, kan du kontakte:

- Politiet for å forhindre nye akutte overgrep.
- Fortell hva du har observert og hvorfor du er bekymret for nye overgrep (avverge-plikten).
- Den voldsutsatte kan også anmelde overgrepet eller politiet kan ta ut offentlig på-tale.

Ved mistanke om seksuell overgrep/voldtekt kontaktes **Overgrepsmottaket i Tromsø** eller **Legevakta på Oteren/Storsteinnes** for undersøkelse og sporsikring. Unngå kroppsvask før undersøkelsen.

Tilby den voldsutsatte å ta kontakt med **Tromsø Kriresenter**.

AVVERGEPLIKT

Alle har en personlig plikt til å anmelde eller på annen måte avverge og hindre straffbare forhold. Avvergeplikten (§ 196) inntreffer ved straffbare forhold og er et personlig ansvar, uten hensyn til taushetsplikten.

Ved mistanke om at eldre utsettes for vold, krenkelser eller seksuelle overgrep er målet å motivere den eldre til å kontakte eller motta hjelp fra hjelpeapparatet.

Anonyme drøftinger

Er du usikker på hva du skal gjøre, kan du drøfte saken anonymt med kriresenter eller politi.

Ring og avtal en time for en samtale med fagpersoner på kriresenteret.

Som ansatt i hjelpeapparatet i kommunen kan du drøfte det med din leder eller kollega.

Informasjon om hjelpetilbudet til den voldsutsatte

Hjelp den voldsutsatte med å finne informasjon om hjelpeapparatet, eventuelt hjelp med kontakt til hjelpeapparatet.

Veiledningssamtale på/ med kriresenteret

Inviter den voldsutsatte eldre med til en samtale på kriresenteret. Som ansatt i hjelpeapparatet kan du invitere kriresenteret med i møte med den voldsutsatte eldre personen. Kriresenteret kan hjelpe til med å vurdere sikkerheten, om forholdet skal anmeldes og gir råd og veiledning om veien videre for at volden kan bli stoppet.

VIKTIGE TELEFONNUMMER

AKUTT – DØGNÅPNE VAKTTELEFONER

- Politi: 02800
- Tromsø kriresenter: 77 61 10 60
- Overgrepsmottaket i Tromsø: 77 62 80 00
- Legevakta på Oteren/Storsteinnes: 116 117

SAMTALER, RÅD OG VEILEDNING på dagtid

- Familievernkontoret i Tromsø: 46 61 56 20
- Alternativ til vold Tromsø: 77 28 11 60
- Tromsø Kriresenter: 77 61 10 60 (døgnåpen telefon)
- Fylkesmannen: 78 95 03 00
- Fastlegen til den eldre personen
- Hjemmejenesten i Storfjord: 40 02 88 35
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS): 22 59 55 00
- Regionalt ressursenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS): 77 75 43 80
- Vern for eldre – nasjonal kontaktteléfono: 80 03 01 96

Handlingsveilederen er en del av Storfjord kommunes Handlingsplan mot vold i nære relasjoner. Innholdet er gjengitt med tillatelse fra Grinestad kommune.

11. Konkrete tiltak

Denne delen inneholder tiltak for å forebyggede, avdekke og kvalitetssikre arbeidet knyttet til vold i nære relasjoner. Alle tiltakene som nevnes har forskningsmessig dokumentert effekt, eller rimelig sett antas å ha det fra et faglig standpunkt. Det er i stor grad opp til de enkelte tjenestene hvordan de velger å forme og gjennomføre tiltakene.

Målsetning 1: Styrke det kommunale hjelpeapparatets kompetanse om vold i nære relasjoner

Tiltak	Ansvar	Tid
Alle ansatte som jobber med barn skal være kjent med det digitale verktøyet «snakke sammen», og kunne bruke det i tilfeller der man mistenker vold, overgrep og omsorgssvikt <i>https://www.snakkemedbarn.no/</i>	Rektorer og barnehagestyrere	Kontinuerlig
Arrangere fagdag om vold i nære relasjoner (i regi av Barnehuset, RVTS, ATV, el.) Alle ansatte i helse- og omsorg inviteres.	Leder for familieenheten	En gang årlig, på høstparten
Alle ansatte i oppvekst samt helse- og omsorg skal være kjent med handlingsplanen mot vold i nære relasjoner. Nyansatte orienteres som del av opplæringen.	Rektorer, barnehagestyrere og øvrige ledere	Kontinuerlig

Målsetning 2: Øke innbyggernes kunnskap om vold i nære relasjoner

Tiltak	Ansvar	Tid
Undervisningsopplegg rettet mot barn om egne grenser og eierskap til kropp <i>Jegvet.no</i>	Rektorer og barnehagestyrere.	En gang årlig
Ha om vold i nære relasjoner som tema i voksenopplæringa for innvandrere (undervisning finnes på flere språk) <i>https://www.kompetansenorge.no/Norsk-og-samfunnskunnskap/laremidler/Vold-i-naere-relasjoner/</i>	Voksenopplæringa	En gang årlig
Vold i nære relasjoner bør inngå som tema på foreldremøter i barnehage og grunnskole	Rektorer og barnehagestyrere	Kontinuerlig
Temasamlinger om vold i nære relasjoner på ettermiddags- og kveldstid, for	Leder for familieenheten	En gang årlig

eksempel på kommunens bibliotek. Alle innbyggere i Storfjord er velkommen.		

Målsetning 3: Etablere og kvalitetssikre prosedyrer for avdekning og oppfølging av vold i nære relasjoner

Tiltak	Ansvar	Tid
Evaluere rutiner for å sende inn bekymringsmelding på barneverntjeneste. Etablere rutiner der de ikke allerede eksisterer. Det anbefales at bekymringsmeldinger forankres i ledelse.	Rektorer, barnehagestyrere og øvrige ledere i relevante tjenester	Kontinuerlig
Ansatte skal være kjent med handlingsveilederne i denne handlingsplanen og kunne bruke dem i praksis	Rektorer, barnestyrere og øvrige ledere	Kontinuerlig
Spørsmål om vold i nære relasjoner inngår som en del av svangerskapskontroller	Jordmor	Kontinuerlig

Målsetning 4: Sikre et helhetlig og samordnet hjelpetilbud til voldsutsatte og voldsutøvere

Tiltak	Ansvar	Tid
Sikre at risikogrupper som allerede er tjenestemottakere får økt oppfølging ved graviditet og fødsel	Alle tjenester	Kontinuerlig
Prioritere oppfølging av voldsutsatte, voldsutøvere og pårørende, samt sikre samhandling med krisesenteret i Tromsø	Alle tjenester	Kontinuerlig

Målsetning 5: Kvalitetssikre arbeidet mot vold i nære relasjoner gjennom å utnevne voldskoordinator

Det er en generell anbefaling å utnevne voldskoordinator for å følge opp og kvalitetssikre arbeidet mot vold i nære relasjoner.

Kommunepsykolog innehar rollen som voldskoordinator, og har følgende ansvarsområder:

- Sikre at voldsutsatte, voldsutøvere og pårørende får tilstrekkelig oppfølging det kommunale hjelpeapparatet, og ved behov koordinere dette arbeidet.
- Fungere som primær kontaktperson opp mot Krisesenteret for Tromsø og omegn
- Tilby kommunale tjenester en innføring i handlingsveiledere og hvordan disse kan brukes i jobbhverdagen

10. Kilder

Askeland, I., Evang, A., Heir, T. (in press, 2010): «Association of Violence Against Partner and Former Victim Experiences: A Sample of Clients Voluntarily Attending Therapy».

Journal of Interpersonal Violence.

Belén Sanz-Barbero, Carmen Vives-Cases, Laura Otero-García, Carles Muntaner, Jordi Torrubiano-Domínguez, y Patricia O'Campo, Intimate partner violence among women in Spain: the impact of regional-level male unemployment and income inequality. *European Journal of Public Health*, Volume 25, Issue 6, December 2015, Pages 1105–

1111, <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv048>

Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2019). *Vold i parforhold – kjønn, likestilling og makt*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 2/2019).

Botngård, A., Eide, A.H., Mosqueda, L. *et al.* Elder abuse in Norwegian nursing homes: a cross-sectional exploratory study. *BMC Health Serv Res* 20, 9 (2020).

<https://doi.org/10.1186/s12913-019-4861-z>

Brooks S. K., Webster R. K., Smith L. E., Woodland L., Wessely S., Greenberg N., Rubin G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *Lancet* 2020; 395: 912–20. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8)

Cant RL, O'Donnell M, Sims S, Harries M. Overcrowded housing: One of a constellation of vulnerabilities for child sexual abuse. *Child Abuse Negl.* 2019 Jul;93:239-248. doi:

10.1016/j.chiabu.2019.05.010. Epub 2019 May 22. PMID: 31128453.

Eriksen AM, Hansen KL, Javo C, Schei B. Emotional, physical and sexual violence among Sami and non-Sami populations in Norway: The SAMINOR 2 questionnaire study. *Scand J Public Health.* 2015 Aug;43(6):588-96. doi: 10.1177/1403494815585936.

Grøvdal, Y. (2013). Mellom frihet og beskyttelse?: Vold og seksuelle overgrep mot mennesker med psykisk utviklingshemming, en kunnskapsoversikt. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 2/2013).

Holt, H., Nygaard C. M., Hedemark, M., Poulsen S., Bjerregaard B. H. (2017). Vold og seksuelle overgrep mod børn og unge med handicap. *SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd*

Justis- og beredskapsdepartementet (2020). Et liv uten vold: Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/lov-og-rett/lov-og-rett-satsing/vold-i-naere-relasjoner/id2689184/>

Justis- og beredskapsdepartementet (2020). Retten til å bestemme over eget liv: Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020). Hentet fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/e570201f283d48529d6211db392e4297/handlingsplan_rettet-til-a--bestemme-over-eget-liv.pdf

Meld.st.15 (2012-2013). Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner: Det handler om å leve. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/1cea841363e2436b8eb91aa6b3b2d48e/no/pdfs/stm201220130015000dddpdfs.pdf>

Mossige, S., & Stefansen, K. (red.). (2007). Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole. (*NOVA Rapport nr. 20, 2007*). Oslo: Norsk institutt for forskning på oppvekst, aldring og velferd

NKVTS (2017). Vold og overgrep mot eldre personer. Hentet fra: https://www.nkvts.no/content/uploads/2017/12/NKVTS_Rapport_9-17_Vold-og-overgrep-mot-eldre-personer_net.pdf

Rege M., Skardhamar T., Telle K., Votruba M. (2019). Job displacement and crime: Evidence from Norwegian register data. *Labour Economics, Volume 61, 2019, 101761, ISSN 0927-5371*. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2019.101761>

St. Melding 25 (2005-2006): Mestring, muligheter og mening. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-25-2005-2006/id200879/>

Sylvia Walby, Jude Towers, Brian Francis, Is Violent Crime Increasing or Decreasing? a New Methodology to Measure Repeat Attacks Making Visible the Significance of Gender and Domestic Relations, *The British Journal of Criminology*, Volume 56, Issue 6, November 2016, Pages 1203–1234, <https://doi.org/10.1093/bjc/azv131>

Van Bavel, J. J., Baicker, K., Boggio, P., Capraro, V., Cichocka, A., Crockett, M., Willer, R. (2020, March 24). Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. <https://doi.org/10.31234/osf.io/y38m9>

Vibeke Aanerød, 2015. «Kan dem takke seg selv..? Hentet fra:
[http://www.mosskrisesenter.no/wp-
content/uploads/2019/08/Prosjektrapport_Krisesentrene_Ostfold.pdf](http://www.mosskrisesenter.no/wp-content/uploads/2019/08/Prosjektrapport_Krisesentrene_Ostfold.pdf)